

виявляли партійний і радянський актив. Найбільш успішно плани окупантів щодо створення власних селянських господарств були реалізовані саме на території цього зернового округу. За повідомленням німецького інформаційного бюро розподілу землі, до середини травня 1942 р. між селянами Дніпропетровщини було розподілено 9700 га землі. Не забули окупанти і про колаборантів, помічників, яким за сприяння у знищенні партизанів німецька влада виділила 400 га землі [7, 22]. На території цього округу було створено великі громадські й державні господарства, які спеціалізувалися на вирощуванні зернових культур. Існувала і третя форма землекористування – індивідуальні господарства. Генеральний комісар округу „Дніпропетровськ” Хартманн активно переймався проблемами сільського господарства цієї області. Він пропонував ще в листопаді 1942 р. створити в кожному селі так зв. молочні комітети. За його наказом від 12 листопада 1942 р., члени комітету передусім забезпечувалися дефіцитними товарами [2, 30]. З метою захоплення селян до здачі на заготівельні пункти масла, молока, та ін. молочних продуктів, генеральний комісар наказом від 17 грудня 1942 р. запровадив премії за здачу позапланових норм молока [2, 29]. Згідно з німецькою „Іван-програмою”, передбачалося навесні 1943 р. на ланах Дніпропетровщини посіяти кока-саго, тютюн, сою, чорний гар. За наказом генерального комісара, до 10 жовтня 1942 р. було проведено дводенну підготовку всіх агрономів генерального округу до вирощування кока-саго. У громадських і державних господарствах Дніпропетровщини селяни вирощували для вермахту і рейху озимі й ярові культури, соняшник, кукурудзу, гречку, просо, бобові, картоплю, цукровий буряк, лікарські рослини, овочі, фрукти, розводили велику рогату худобу і постачали окупантам м'ясо та курей [2, 42].

Таким чином, головним завданням гітлерівських окупантів, відповідно до директив щодо керівництва економікою окупованих східних земель, виданими в червні 1941 р., було використання продовольства і сільськогосподарської продукції України в інтересах вермахту і рейху. Економічні, сільськогосподарські, військові господарські групи штабу „Ост”, створені при оперативних тилових районах груп армій, охоронних дивізій, польових комендатурах, діяли у контакті з військовим командуванням, німецькою окупаційною владою, допоміжними місцевими органами управління, німецькими фірмами. Політика гітлерівського пограбування враховувала допомогу місцевих колаборантів. Допоміжні органи місцевого управління, створені німцями, активно сприяли функціонуванню грабіжницьких „заготівельних” фірм і управлінь, товариств і організацій на користь окупантів.

1. Білас І. С. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х кн. – Кн. 2. Документи та матеріали. – К.: Либідь-Військо України, 1994.
2. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). – Ф. Р.-2276. – Оп. 1. – Спр. 45.
3. ДАДО. – Ф. Р.-2311. – Оп. 2. – Спр. 38.
4. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф. Р.-195. – Оп. 1. – Спр. 22.
5. ДАТО. – Ф. Р.-196. – Оп.1. – Спр. 2.
6. Київ у дні нацистської навали. За документами радянських спецслужб. / Упорядн.: Т. В. Вронська,

- А. В. Кендій, С. А. Кокін, О. Є. Лисенко, Г. В. Смирнов. – Київ – Львів: Національна академія наук України, Інститут історії України, Київська міська державна адміністрація, Державний архів Служби Безпеки України. – К., 2003.
7. Леонтьев А. Провал німецько-фашистського господарства в окупованих районах України // *Партийное строительство*. – 1942. – № 1.
8. Литвин В. М., Мордвінцев В. М., Слюсаренко А. Г. *Історія України: Навчальний посібник*. – К.: Знання-Прес, 2002.
9. *Німецько-фашистський окупаційний режим (1941 – 1944 гг.)*. – М.: Политиздат, 1965.
10. Пігідо-Правобережний Ф. „Велика Вітчизняна війна”. [Спогади та роздуми очевидця]. – К.: Смолоскип, 2002.
11. Семененко В. І., Радченко Л. О. *Історія України. 3 прадавніх часів до сьогодення*. – Вид. 2-е, випр. та доп. Навч. посібник / За ред. акад. М. І. Бондаренка. – Харків: Торсінг, 2000.
12. *Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ)*. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 821.
13. ЦДАГОУ. – Оп. 46. – Спр. 161.
14. ЦДАГОУ. – Оп. 46. – Спр. 162.

I. В. Перехрест

САНІТАРНО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИЙ СТАН У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ УКРАЇНИ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ (1943 – 1945 рр.)

Одним із трагічних наслідків Великої Вітчизняної війни та нацистського окупаційного режиму стало значне погіршення санітарно-епідемічного стану на всій території України, у тому числі й у селах республіки. Це питання набуло вже певного висвітлення в науковій спадщині радянської періоду, зокрема у працях відомого санітарного лікаря України, професора А.Н. Марзєєва, доктора медичних наук, професора І.Д. Хороша, організатора відновлення діяльності сільської медичної мережі у повоєнний період А.Т. Шликова, відомого дослідника в галузі медицини, який здійснював комплексне вивчення медико-санітарних наслідків війни, кандидата медичних наук К.Ф. ДуPLENKO [1]. Однак слід зауважити, що доробки радянських учених містили в основному позитивні факти обраної нами проблематики, що в свою чергу не дозволяло скласти цілісне уявлення про санітарно-епідемічний стан, який склався в сільській місцевості УРСР відразу після звільнення від окупантів. У сучасній вітчизняній історіографії до сьогодні бракує узагальнювальних досліджень та публікацій, у яких би питання санітарно-епідеміологічного стану на селі вивчалось всебічно, з урахуванням появи нових, раніше не доступних фактів, чим і зумовлюється актуальність обраної теми. З огляду на вищезазначене, автор ставить за мету висвітлити основні шляхи подолання медико-санітарних наслідків у сільській місцевості України в перші роки відбудови. Об'єктом дослідження є санітарний стан сільської місцевості УРСР після визволення її від окупації. Предмет – санітарні наслідки нацистської окупації для сіл України та діяльність органів влади й громадськості у справі їхнього подолання.

Війна завдала величезної шкоди економіці та соціально-побутовій інфраструктурі українського

села, призвела до значного зменшення кількості сільського населення. Однак воно, як і в довоєнний період, становило більшість населення України. Якщо напередодні війни на території республіки проживало 41,9 млн. осіб, то після її завершення – всього 27,4 млн., із них – 7,6 млн. мешканців міст і 19,8 млн. мешканців села. Зменшення сільського населення становило майже 8 млн. або 55% [2, 201]. Серед сільського населення в повоєнний період переважали жінки, люди похилого віку, підлітки та діти.

Визволена від окупантів сільська місцевість УРСР перебувала в жахливому стані. Масова руйнація житла та інших будівель у селах становила – 54% [3, 126]; скрізь лютували епідемії важких інфекційних хвороб (на момент визволення зареєстровано 158 тис. випадків захворювань на висипний та поворотний тифи [4, 56]) та збільшилася загальна захворюваність серед селян; жахливими були санітарно-побутові умови; більша частина комунальних і дезінфекційних споруд було знищено; майже повністю була відсутня медична допомога внаслідок руйнації значної частини лікувальних установ (по всій території республіки було знищено 18000 медичних закладів [5, 7]). Перераховані та інші фактори стали причинами різкого погіршення санітарно-епідемічного стану в сільській місцевості на визволених територіях України.

Відразу ж після визволення окупованих районів УРСР перед органами радянської влади поставала низка складних завдань із відбудови й подолання наслідків окупації та війни, серед яких одним із найважливіших було покращення санітарно-епідемічного стану на визволених територіях, зокрема в сільській місцевості. Непроста ситуація вимагала чіткого визначення змісту діяльності органів охорони здоров'я та санітарної служби, розробки конкретних протиепідемічних заходів, відновлення діяльності сільських медико-санітарних, санітарно-гігієнічних і протиепідемічних закладів, проведення роз'яснювальної роботи серед населення. Ці завдання визначили подальшу діяльність Наркомздоров'я УРСР, який відновив свою діяльність у квітні 1943 р. [6, 72]. Велику роль у практичній діяльності наркомату відігравали постанови й розпорядження центральної та республіканських органів влади, зокрема постанова уряду УРСР “Про заходи по відновленню охорони здоров'я у визволених від німецьких окупантів областях і районах УРСР” від 21 жовтня 1943 р. та постанова “Про відновлення мережі медико-санітарних закладів у визволених від німецьких загарбників районах УРСР” від 3 грудня 1943 р. та ін. [6, 73].

Важливим етапом у справі покращення санітарно-епідемічного стану в селах УРСР було відновлення діяльності санітарно-епідемічних станцій та забезпечення їх персоналом, із метою подолання високого рівня захворюваності на інфекційні хвороби: висипний, черевний та поворотний тифи, туляремію, малярію, дизентерію, венеричні захворювання. Оскільки без санстанцій ніяка санітарна, протиепідемічна та відновлювальна робота була неможливою [3, 144], тому налагодження їхнього функціонування здійснювалося першочергово. На середину 1944 р. в Україні вже діяло 17 обласних, 305 міських, 51 районна у великих містах, 27 міжрайонних, 291 сільська санітарно-епідемічна станція [7, 7]. На середину 1945 р. їхня кількість збільшилася на 3%

порівняно з 1941 р. і становила 827 (у містах – 483, на селі – 344) [3, 145]. Звичайно, у перші повоєнні роки не всі станції були забезпечені кваліфікованими санітарними працівниками. На початок 1945 р. комплектація лікарями санітарно-епідемічних установ становила лише 68,4 % від довоєнного рівня [7, 9]. Однак, незважаючи на це, станції працювали. Основним напрямом їхньої діяльності у перші роки відбудови було здійснення контролю над епідемічною ситуацією, виявлення хворих на інфекційні захворювання та надання необхідної допомоги населенню в разі поширення епідемії.

Крім цього, у першочерговому порядку необхідно було відновити роботу сільських лікарських дільниць для надання населенню кваліфікованої медичної допомоги та запобігання спалахів важких епідемічних захворювань. Конкретні заходи щодо вирішення цього завдання були визначені на республіканській нараді працівників охорони здоров'я, що відбулася в жовтні 1944 р. у м. Києві. Було прийнято рішення докласти максимальних зусиль для відновлення в стислі терміни довоєнної мережі сільських лікарських дільниць та укомплектування їх кваліфікованими кадрами [8, 112].

На відбудову матеріально-технічної бази системи охорони здоров'я урядом республіки в 1943 – 1945 рр. було асигновано 3 млрд. крб. [9, 32], однак державних капіталовкладень у медичну сферу бракувало, а тому доводилося звертатися за допомогою до населення. У червні 1945 р. колгоспники Житомирщини організовано вийшли на суботники, спеціально присвячені відбудові медичних установ. Завдяки їх ініціативі відродження сільської мережі охорони здоров'я набуло характеру масового народного руху [9, 141; 10, 60]. Так, за короткий період жителі сіл Житомирської області відремонтували 845 лікарень із 860, що існували до війни [10, 60–61]. У Київській області силами громадськості було відновлено 945 медичних закладів [11, 52], у тому числі 51 районну лікарню [10, 60].

Унаслідок діяльності центральних і місцевих органів влади та допомоги населення республіки до осені 1945 р. було відновлено 2000 медичних установ [12, 182], а до кінця 1945 р. – мережу медичних закладів у сільській місцевості УРСР. Функціонувало 2745 дільничних лікарень, у яких нараховувалося 94% лікарняних ліжок від їх довоєнної кількості [13, 156]. Утім варто зазначити, що наведені дані демонструють в основному кількісний рівень відбудови самих установ, а не матеріально-технічну базу сільської мережі охорони здоров'я, яка залишалася надзвичайно слабкою. У 1945 р. Нарком охорони здоров'я УРСР С. Каган змушений був визнати, що незадовільний стан охорони здоров'я на селі в повоєнний період був наслідком довоєнної її слабкості, посилений наслідками окупаційного режиму [8, 114].

Надзвичайно гострою залишалася проблема медичних кадрів. У 1944 р. з 5604 лікарських посад у сільських медичних закладах було заміщено лише 3873 або 69,1% від довоєнного рівня [14, 69]. У наступному році кількість лікарів збільшилася до 75% від довоєнного рівня, але ще залишалася недостатньою для надання сільському населенню кваліфікованої медичної допомоги в повному обсязі.

Не останнє місце серед факторів, які спричинили значне погіршення санітарно-епідемічного стану в

сільській місцевості України, поцідало руйнування житлового фонду. Так, за даними обстеження 194 сіл у 116 районах республіки, яке проводилося Інститутом комунальної гігієни УРСР у 1944 – 1945 роках під керівництвом професора А.М. Марзєєва, було встановлено, що в них збереглося лише 46,8 % від довоєнного житлового фонду, частина якого також потребувала ремонту. У 156 з обстежених сіл без домівок залишилося 27 537 селянських родин, у яких нараховувалося 94662 члени сімей. На одне село бездомних сімей в середньому припадало 177, мешканців – 607 [3, 142–143]. У перерахунку на всю Україну це становило сотні тисяч бездомних сімей і декілька мільйонів жителів, які втратили дах над головою.

Водночас значна кількість родин проживала в землянках і бараках по 1-2 родині, траплялися також випадки скученості по 3-4, іноді по 5-6 родин в одному барачі чи землянці. Умови проживання в них не відповідали санітарним вимогам. У 130 постраждалих селах було вивчено та описано 594 землянки, у яких виявлено такі санітарні показники: заглибленість у землю таких осель становила 1–1,5 м і більше; вологість – 87%, висота 1,5–2,2 м, кубатура на одну людину – 7,0 м. куб., недостатній рівень освітлення [3, 143]. Тривале проживання в малопридатних для цього тимчасових будівлях з антисанітарними умовами не могло не позначитися на стані здоров'я населення, адже саме в таких умовах інфекційні хвороби поширювалися надшвидкими темпами, викликаючи спалахи епідемій.

З огляду на складну епідемічну ситуацію, перед органами влади постало завдання – в найкоротший термін переселити населення з бараків та землянок у придатні для проживання будівлі. Значну роль у справі сільського житлового будівництва відіграла постанова РНК УРСР від 27 квітня 1945 р. “Про будівництво житлових будинків колгоспників, виробничих будівель та культурно-побутових будівель на селі” [3, 149]. До роботи щодо виконання названої постанови було залучено й санітарну службу. Та, на жаль, на вирішення цього питання було затрачено чимало часу. Переселення людей у придатне для проживання житло, особливо в селах, тривало протягом 1945 – 1950 рр. Навіть за цей період воно не було вирішено остаточно. В 1945 р. було відновлено лише 61,1% житлових колгоспних будівель, а станом на 1 січня 1946 р. у землянках проживало ще 61 836 родин [3, 151].

Для подолання епідемічної напруги, яка стала відчутною вже в 1944 р., також необхідно було провести термінову відбудову та реконструкцію таких об'єктів дезінфекційного господарства, як лазні, санпропусники, дезкамери. Робота в цьому напрямі проводилася в усіх населених пунктах республіки. Втім, як і в більшості випадків, забезпечення коштами та необхідними матеріалами для відбудови дезінфекційних об'єктів у сільській місцевості здійснювалося за залишковим принципом. На 1 січня 1945 р. у містах УРСР було відновлено діяльність 68% лазень, тоді як у сільській місцевості лише 43% від їхньої довоєнної кількості [16, 44].

Для наведення санітарного порядку в сільській місцевості та для запобігання виникненню епідемій інфекційних хвороб, на території населених пунктів було здійснено заходи, спрямовані на очищення їх від сміття, бруду та покидьків. Ця робота розпочалася

відразу після визволення території УРСР від нацистських окупантів. Так, Ротмістрівською райрадою депутатів було видано обов'язкову для виконання постанову від 12 квітня 1944 р. “Про наведення санітарного порядку в населених пунктах району”, яка зобов'язувала керівників районних організацій та завідувачів комунальних об'єктів провести санітарно-гігієнічні заходи до початку травня 1944 р. [15, 11]. Протягом 1944 – 1945 рр. на території республіки в усіх населених пунктах проводилися заходи щодо покращення санітарно-гігієнічного стану та очищення території.

Значну роль у цій справі відіграла роз'яснювально-пропагандистська робота, яку проводили санінструктори й добровольці. За перше півріччя 1944 р. було підготовлено 27500 санінструкторів, які читали лекції та проводили заняття з основ санітарії й гігієни серед населення [4, 59]. Активно діяли організації Червоного Хреста УРСР. Вони набирали добровольців у загони громадських інструкторів, які здійснювали подвірні обходи в сільських населених пунктах, виявляли вогнища інфекційних захворювань, проводили дезінфекцію населення. Члени цієї організації обстежили 65 районів 9 областей України, провели обробку 654 сіл, у яких були виявлені вогнища епідемій [17, 85]. Така робота членів добровільних санітарних загонів стримувала поширення інфекцій та сприяла виявленню небезпечних вогнищ епідемій, особливо у віддалених селах республіки.

Оцінюючи роботу, проведену в 1943 – 1945 рр. для покращення санітарно-епідемічного стану в сільській місцевості України, слід зазначити, що спільними зусиллями державних органів влади, медичних працівників та громадськості вдалося досягнути певних результатів. Так, на кінець 1945 р. по всій території України було повністю відновлено мережу санітарно-епідемічних станцій, у тому числі й у селах; завдяки розгортанню народного руху, в сільській місцевості на середину 1945 р. було відновлено діяльність 2745 дільничних лікарень та 7026 фельдшерських пунктів [13, 156]; здійснювалася робота з відбудови сільських дезінфекційних установ, які повністю були знищені окупантами; розпочато масове будівництво житлових будинків у селах з метою забезпечення селянських родин нормальними умовами проживання.

Та все ж, незважаючи на певні досягнення у відбудові медико-санітарної та комунальної сфери, санітарно-епідемічний стан у селах республіки на кінець 1945 р. продовжував викликати занепокоєння центральних та республіканських органів влади. Залишилися невирішеними багато важливих завдань: не було зупинено поширення епідемій інфекційних хвороб; слабкою залишалася матеріально-технічна база сільських медико-санітарних установ; не були повністю укомплектовані кваліфікованими лікарями сільські дільниці та лікарні, їхня неуплектованість на кінець 1945 р. становила 25 % [8, 112]; відчутною залишалася проблема антисанітарних умов проживання великої кількості людей у селах України; відчувалася нестача дезінфекційних установ.

Робота щодо покращення санітарно-епідемічного стану в селах України проводилася й надалі, у роки четвертої п'ятирічки (1946 – 1950 рр.), адже слід було ліквідувати всі недоліки з метою покращення

санітарного стану сіл України та позбавити населення небезпеки виникнення епідемій.

1. Марзеев А.Н. Записки санитарного врача. – К., 1965; Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні. – К., 1957; Шликов А.Т. Организация медицинского обслуживания сельского населения Черкасской области после Великой Октябрьской Социалистической революции // Вопросы социальной гигиены, организации здравоохранения и истории медицины. Республиканский ведомственный сборник. – Вып. 3. – К., 1969; Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні / Під ред. К.Ф.Дупленка. – К., 1959.
2. Перехрест О.Г. До питання про збитки, заподіяні сільському господарству України в роки Великої Вітчизняної війни // Сторінки воєнної історії України. – Вип. 7. – К., 2003.
3. Марзеев А.Н. Записки санитарного врача. – К., 1965.
4. Ларін А.Ф., Маковська Н.В. Борьба за поліпшення санітарного стану визволених районів УРСР (1943-1945 рр.) // Український історичний журнал (далі – УІЖ). – 1986. – № 12.
5. Вронська Т.В. В умовах війни: життя та побут населення міст України (1943 – 1945 рр.). – К., 1995.
6. Маковська Н.В., Пелешенко М.В., Сахарчук І.М. Про роботу парторганізацій закладів охорони здоров'я УРСР (1943 – 1945 рр.) // УІЖ. – 1983. – № 12.
7. Каган С.С. Основные итоги здравоохранения в УССР за 1944 г. // Советское здравоохранение. – 1947. – № 10.
8. Рибак І.В. Соціально-побутова інфраструктура українського села. – Кам'янець-Подільський, 2000.
9. Здравоохранение в годы Великой Отечественной войны 1941-1945. Сб. документов и материалов. / Под ред. М.И. Барсукова, Д.Д. Кувшинского. – М., 1977.
10. Тридцятиріччя охорони здоров'я трудящих УРСР. 1917 – 1947. – К., 1948.
11. Досягнення охорони здоров'я в Українській РСР / Гол. ред. П.Л. Шурик. – К., 1958.
12. Шликов А.Т. Организация медицинского обслуживания сельского населения Черкасской области после Великой Октябрьской Социалистической революции // Вопросы социальной гигиены, организации здравоохранения и истории медицины. Республиканский ведомственный сборник. – Вып. 3. – К., 1969.
13. Ткачова Л.І. Радянська армія – українському народові. – К., 1971.
14. Здравоохранение и медицинская наука в Украинской ССР. – В 3-х тт. / Под ред. А.Е. Романенко. – Т. 1. – К., 1987.
15. Державний архів Черкаської області. – Ф. Р – 2921. – Оп.1. – Спр.1.
16. Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф. 342. – Оп. 14. – Спр. 563.
17. Коваль М.В. Товариство Червоного Хреста та Червоного Півмісяця в УРСР в роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.) // УІЖ. – 1975. – № 4.

Г. М. Стародубець

СЕЛЯНСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА БАЗА УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО ЗАПІЛЛЯ (друга пол. 1943 – 1945 рр.)

Із набуттям Україною державної незалежності у вітчизняних історичних дослідженнях важливе місце посіли питання, пов'язані з переглядом історії Другої світової війни, зокрема, ролі і місця в ній українського

народу. Динамічні суспільно-політичні зміни, що відбуваються в останнє десятиліття в нашій країні і на міжнародній арені, спонукають вітчизняних та зарубіжних дослідників до переосмислення раніше усталених оцінок та суджень. Значною мірою це стосується такої контрверсійної проблеми, як український національно-визвольний рух середини ХХ століття.

В офіційній радянській історіографії український національно-визвольний рух однозначно трактувався як буржуазно-націоналістичний, антинародний. Його соціальна база штучно звужувалася. Як правило, до активних діячів ОУН та УПА зараховували сільських куркулів, зрадників, кримінальних елементів тощо. Провідною була теза про домінуючу роль „буржуазного Заходу” в його створенні та матеріальній і кадровій підтримці впродовж більше ніж десятилітнього існування. Тільки в останнє десятиліття з'явилися наукові розвідки, автори яких трактують УПА як армію, що користувалася масовою підтримкою західноукраїнського населення.

Свідченням того, що вітчизняні науковці вийшли на якісно новий рівень досліджень, є праці А. Кентія, А. Русначенка, Ю. Киричука, Д. Веденєєва, І. Патриляка [1] та ін. Вони містять низку цікавих ідей, інтерпретацій, нових документальних даних з історії українського національно-визвольного руху в Галичині та на Волині. На окрему увагу заслуговують роботи вітчизняних науковців О. Ленартовича, М. Сеньківа, у яких хоч і фрагментарно, але об'єктивно висвітлюється питання участі західноукраїнського селянства в національному русі Опору 1944 – 1950 рр. [2].

Поряд із певними успіхами у вивченні означеної проблеми, існує ще низка питань, які потребують подальшої наукової розробки, серед них – визначення ролі та місця селянства в соціальній структурі повстанського запілля, форм, причин і наслідків антирадянського руху опору місцевим західноукраїнським населенням відразу після визволення їхньої території від фашистських окупантів. Динаміка його розгортання різнилася своїми якісними та кількісними показниками залежно від регіонального окреслення – Волинь чи Галичина.

Не претендуючи на абсолютно вичерпний аналіз означеної теми та враховуючи межі журнального варіанта повідомлення, зупинимось лише на деяких моментах, що безпосередньо впливають з неї. Метою статті є визначення частини західноукраїнського селянства, що становила соціальну основу повстанського запілля, характеристика форм і методів впливу на свідомість місцевого населення, що застосовувалися націоналістичним підпіллям з метою залучення його до співпраці в період з другої половини 1943 – 1945 рр. У запропонованій роботі об'єктом дослідження постає такий унікальний феномен українського національно-визвольного руху середини ХХ століття, як запілля УПА, предметом – селянство як його соціальна база. Це історичне явище дотепер ще не знайшло належного наукового зацікавлення з боку вчених-істориків. Проте беззаперечним залишається той факт, що кількісні та якісні показники національного руху Опору перебували в абсолютній залежності від стану українського повстанського запілля. Окремі аспекти проблеми, а саме: термінологічне окреслення